

11. Ботушанський В.М. Буковинська трудова еміграція в кінці XIX – на початку XX ст. // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. – К.: Наукова думка, 1975. – Вип.1. – С.136–145.
12. Буковина (Чернівці). – 1897. – 24 січня.
13. Там само. – 1897. – 14 березня.
14. Там само. – 1901. – №72.
15. Там само. – 1901. – №76.
16. Там само. – 1901. – 3 грудня.
17. Там само. – 1902. – 26 лютого.
18. Там само. – 1904. – 21 лютого.
19. Василько Н. Посольська діяльність (1901–1903). – Чернівці, 1904. – С.436–498.
20. Кравець М.М. Нариси з історії селянства Північної Буковини на початку XX століття. – Вінниця, 1998. – 173 с.
21. Кравчук П. Вони обрали Канаду (Перший період емігрування українців до Канади 1891 – 1914). – Торонто: Кобзар, 1991. – 291 с.
22. Сич О.І. Деякі аспекти імміграційної політики Канади наприкінці XIX – на початку XX ст. // Український історичний журнал. – 1981. – №11. – С.107–108.
23. Шлепаков А.М. Українська трудова еміграція в США і Канаді (кінець XIX – початок XX ст.). – К.: АН УРСР, 1960. – 199 с.
24. Bukowiner Kundschaу (Чернівці). – 1897. – 3 червня.
25. Там само. – 1897. – 24 листопада.
26. Caro L. Auswanderung und Auswanderungspolitik in Österreich. – Leipzig, 1909. – 268 s.
27. Czernowitzer Tagblatt. – 1914. – 14 липня.
28. Die Geschichte der Wanderungen. – Wien, 1927. – 628 s.
29. Fridman A. Arbeitermangel und Auswanderungen. – Wien, 1907. – 71 s.
30. Protokolle Auswanderungs – Konferenzen. – Czernowitz, 1901. – S.183.
31. Sammlung der Bukowiner Volksschul – Gesetze und Verordnungen. – 1899. – S.1.
32. Volkspresse (Чернівці). – 1899. – 1 липня.

The article deals with different means of Austrian Authorities to stop transocean emigration from the Bukovyna at the end of the 19th – at the beginning of the 20th centuries.

Key words: emigration of population, transatlantic labour emigration, austrian authorities, zahidnooucrainsci earths, Boucovina.

УДК 371.214.114:94(4) “XVIII-XIX”

ББК 63.3(2)4

М.М. Волощук

РУСЬКО-УГОРСЬКІ ВІДНОСИНИ XIV ст. В РЕЦЕПЦІ ГЕОРГА ФЕЄРА (1766–1851 рр.)

Стаття присвячена історично-археографічним розробкам відомого угорського дослідника Георга Феєра на тему русько-угорських стосунків XIV ст. Учений одним із перших у центрально-європейській історичній науці ввів в обіг велику кількість невідомих актів династій Арпадів і Анжу, що суттєво поглибило знання майбутніх поколінь науковців у даній проблематиці.

Ключові слова: русько-угорські стосунки, династія Анжу, Людовік Великий, Литва, військові конфлікти, археографія.

Дослідження русько-угорських міждинастичних взаємин мають тривалу історію. Перші роботи, в яких простежується бажання авторів показати особливості взаємостосунків угорських королів зі східнослов'янською знаттю, появились вже в кінці XVIII – на початку XIX ст. після включення до складу володінь австрійської династії Габсбургів Галичини й Буковини – у свій час територій, підвладних Арпадам і Анжу. Авторами вказаних робіт були не лише австрійці, як наприклад, Г.Прай [2], але й угорці. Зокрема, королівський бібліотекар Стефан Катона на сторінках своєї багатотомної “Критичної історії королівства Угорщини” одним із перших зумів показати перипетії еволюції досліджуваних відносин крізь призму цитування невідомих джерел того часу, як правило – королівських актів [10–12].

Робота С.Катони знайшла своє продовження в діяльності його учня – одного з найвидатніших угорських археографів та істориків кінця XVIII – першої половини XIX ст. Георга Феєра*. Пошукова й видавнича спрямованість праць останнього увінчалася появою близько 130 робіт різнопланового характеру й змісту, виданих упродовж 1784–1851 рр. Будучи філософом за освітою та священнослужителем за діяльністю, дослідник усе своє життя присвятив вивченню історичного минулого Угорщини, її колишніх територій та зв'язків із найближчими сусідами. Чимала кількість видань автора була присвячена також церковній тематиці [15].

Для дослідників русько-угорських відносин доби Середньовіччя особливу цінність становить 43-томний “Кодекс цивільних і церковних дипломів Угорщини” [3], а також “Вступ до кодексу дипломів Угорщини” [9] та “Індекси”, які покликані допомагати вченим працювати з даними документами. “Кодекс” охоплює період від X ст. до 1440 р., тобто час правління династій Арпадів, Анжу, Люксембургів та ін. Цінність збірки актів, у першу чергу, полягає в їх комплексній публікації, що дотепер у такому об'ємі й кількості зробити не вдавалося нікому**. Крім того, на сторінках свого твору автор неодноразово намагався запропонувати власне бачення подій історичного розвитку Угорщини, проаналізувати (наскільки це дозволяли існуючі методологічні правила початку XIX ст.) зовнішню політику королів відносно найближчих князівств Русі впродовж XII – XIV ст.

Так, вступ до четвертої частини дев'ятого тому включає широкі аргументовані роздуми (на підставі великої кількості джерел) з приводу історичного минулого Галичини й Волині, у тому числі – під правлінням угорських монархів. Найважливіші аспекти нашої проблематики Г.Феєр умістив на сторінках 8 глав, які умовно можна об'єднати в 3 блоки: по-перше, питання, які стосуються географічного опису Галичини й Волині; по-друге, аналіз попереднього політичного, цивільного й правового статусу земель; по-третє, обставини зміцнення угорського впливу, а також юридичної належності названих східнослов'янських територій ad Coronam Sacram в XIII – XIV ст. [4, S.III–LXVII].

Історик продемонстрував своє прекрасне знання наративних та актових документів (польських, італійських, руських та ін.), на підставі аналізу яких показав ключові етапи взаємостосунків Кароя I Роберта (Carolus Robertus, 1308 – 1342 рр.), Лайоша I Великого (Lodovicus Magnus, 1342–1382 рр.) та інших представників мадярського нобілітету з останніми Романовичами, галицькими й волинськими боярами тощо. Так, у гл.8 “Відновлене право Угорщини в Галичині й на Волині” (“Iura Hungariae in Galitiam et Lodomeriam vindicata”) серед основних причин процесу реанімації впливу угорських королів на східнослов'янські події автор назвав спільні русько-татарські походи у володіння династії Анжу на початку 30-х рр. XIV ст., які призвели до відповідних контракцій і, урешті-решт, зумовили визнання галицько-волинським князем Болеславом (Dominus Lotka, Dux Ruthenorum [1, с.72–79; 13, s.108, 193; 14, Old.940]) васальної залежності від Кароя I під час з'їзду у Вишеграді 1339 р. [4, s.XXVII, LXX].

Цілком логічними в даному переліку зовнішньополітичних заходів Лайоша на схід, на думку Г.Феєра, виглядали антитатарські походи короля на Поділля в 50-х рр. XIV ст. [4, s.XXII–XXIII].

При описі польсько-татарсько-литовсько-угорських конфліктів за галицько-волинську спадщину середини – другої половини XIV в. Г.Феєр констатував, що

* Г.Феєр у 1835 р. навіть написав книгу “Пам'яті Стефана Катони”, в якій виклав свої погляди на співпрацю з учителем (див.: Fejer G. Memoria Stephani Katona. – Buda, 1835).

** Лише від кінця XX ст. зусиллями провідних істориків та археографів Угорщини розпочалися підготовка й видання багатотомного збірника документів з історії Анжуйської династії (1308–1387 рр.), що налічує понад 25 томів (див.: Anjou-kori oklevéltár / Szer. Gy.Kristó etc. – Budapest – Szeged, 1990–1999. – Т.1–25).

Анжуйська династія виступала швидше як арбітр (*stabunt arbitrio*), а не прямий учасник протиборства та зацікавлена сторона. Монархи Центрально-Східної Європи, ворогуючи між собою за руські землі, неодноразово просили подібної допомоги [4, s.XXIX–XXX].

Учений зафіксував декілька найважливіших подій у системі союзних польсько-угорських домагань щодо земель Романовичів: литовські походи й штурми Белза зокрема; обопільні титулярні претензії близько 1382/83 рр. Автор розглянув проблему продовження боротьби за Галичину й Волинь після Кревської унії 1385 р. Саме відмінності в титулах королеви Ядвіги (“*Haeres Russiae*” [4, s.XXXIV], 1385–1399 рр.) і королеви Марії (“*Regis Galitiae ac Lodomeriae*”, 1382–1395 рр.) після смерті в 1382 р. Лайоша I Великого [4, s.XXXVII] не просто не вирішили попереднього більш ніж 50-річного протистояння, але перевели його в дипломатичну площину. Титулярні претензії Польщі та Угорщини щодо східнослов'янських земель зберігалися аж до початку ХХ ст.

Перераховуючи заслуги угорських королів перед східнослов'янськими підданими, Г.Феєр навів факти співчуття й допомоги православним (*religionis orthodoxae propagandae*), зокрема в питанні заснування відповідної метрополії (*firmandae gratia Ludouicum M. metropolitanam Ruthenorum Praesulum sedem auxisse*) [4, S.LXX], у розширенні прав купців і в роздачі містам Русі магдебурзького права [4, S.LXXII].

У той же час, менш або більш аргументовано історик перерахував, на його погляд, тих східнослов'янських володарів, які щодо угорських королів у XIV ст. перебували в статусі васально залежних. У список потрапили Болеслав II Тройденевич (*Lotka Dux*), Федір Корятович (*Dux Podoliae*), а також деякі литовські правителі, як наприклад, Любарт (*Ludbartus*) [4, s.LXX–LXXI].

Більшість вищенаведених поглядів, що стосувалися спільного історичного минулого представників династії Анжу та князів Русі в XIV ст., археограф навів на сторінках своєї роботи “Зв'язок Галичини і Володимирії з королівством Угорщина” [8]. Подібні порівняльні спостереження Г.Феєр здійснив також при аналізі історичного минулого балканських та придунайських земель та їхньої приналежності до володінь угорських монархів у різний час [5–7].

Ураховуючи археографічний (у першу чергу) характер роботи автора, його колосальну пошукову працю, численні переклади, коментарі, ми вважаємо досвід та підсумки вченого дуже важливими не тільки в системі сучасної палеографічної роботи дослідників і подальшого розшуку невідомих латиномовних документів з історії русько-угорських зв'язків, але також з огляду осмислення середньовічного минулого Угорщини. Навики, одержані істориком у процесі десятилітніх напрацювань, дозволили майбутнім поколінням упевнено опертися на досягнення Г.Феєра й доповнювати їх власними розробками.

Угорські вчені середини – другої половини ХІХ ст., працюючи, як правило, в історико-правовому напрямі, поліпшили стан дослідження даної теми. Саме в указаний час історичне минуле династії Анжу знайшло своє достатньо повне освітлення на сторінках численних праць не одного десятка науковців. Сформувалося коло дослідників, увага яких була зосереджена і на східнослов'янському напрямі зовнішньої політики *Coronam Sacram*. Однак із великою вірогідністю можна ствердити, що початок подібним розробкам поклали праці Г.Феєра.

1. Мазур О. “Лотка князь руський, прибув до Вишеграда”: гіпотетична ідентифікація особи // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2003. – Вип.7. – С.72–79.
2. *Annales Regum Hungariae ab anno Christi CMXCVII ad annum MDLXIV / Opera et studio G.Pray, S.J. Sacerdotis. – Vindobonae: Typis Joannis Thomae de Tratther, MDCCLXIV (1764). – P.2 (Complectens res gestas a Carolo I. Roberto ad Wladislavm I).* – 360 s.
3. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / Studio et opera G.Fejer. – Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1829–1838. – T.1–10 etc.*
4. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / Studio et opera G.Fejer. – Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1834. – T.9. – V.4. (1367–1374). – S.III–LXVII.*

5. Fejer G. Commentarii historici de Bosniae, Serviae ac Bulgariae tum Valachiae, Moldaviae ac Bessarabiae cum regno Hungariae nexu... – Buda: Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1837.
6. Fejer G. Croatiae ac Slavoniae cum regno Hungariae nexus et relationes. – Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1839.
7. Fejer G. Dalmatiae cum regno Hungariae nexus. – Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1834.
8. Fejer G. Galliciae et Lodomeriae cum regno Hungariae nexus. – Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1834.
9. Fejer G. Introductio in Codicem Diplomaticum Hungariae. – Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1829.
10. Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae ex fide domesticorum ex exterorum scriptorium / Concinnata St.Katona in Regia Universitata Bvdensi historiarum doctore archidiocesis Strigoniensis presbytero. – Budae: Typis Catharinae Landerer Vidrae, MDCCLXXXVIII (1788). – Seria III. – T.1. – 740 s.
11. Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae ex fide domesticorum ex exterorum scriptorium / Concinnata St.Katona in Regia Universitata Bvdensi historiarum doctore archidiocesis Strigoniensis presbytero. – Budae: Typis Catharinae Landerer Vidrae, MDCCXC (1790). – Seria III. – T.2. – 632 s.
12. Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae ex fide domesticorum ex exterorum scriptorium / Concinnata St.Katona in Regia Universitata Bvdensi historiarum doctore archidiocesis Strigoniensis presbytero. – Budae: Typis Catharinae Landerer Vidrae, MDCCXC (1790). – Seria III. – T.3. – 733 s.
13. Kronika uhorských král'ov zvaná Dubnická / Edoval J.Sopko. Recenzoval R.Marsina. – Trnava – Banská Bystrica: Vydavateľstvo rak Budmerice v spolupráci s nadáciou Osudy predkov Budmerice, 2004. – 240 s.
14. Pór A. Magyar-rutének érinkezések a XIV-ik században // Századok / Titkar Gy.Nagy. – Budapest: Kiadja a magyar történelmi Társulat, 1904. – Évf. XXXVIII (38). – Old.935–949.
15. Szinnyei J. Magyar írók élete és munkái. – Budapest: Arcanum, 2000.

The author analyzed the meaning of famous Hungarian historic Georg Fejer in the area of Rus'-Hungarian relationships in the XIVc. Hungarian researcher studied this very important problem using a new acts from the Hungarian Archives of dynasties Arpad's and Anjou. His meaning about researching problems is actually today, thanks his work, such an archeography and searching unknown documents.

Key words: *Rus'-Hungarian Relations, Anjou dynasty, Louis the Great, Lithuania, war conflicts, archeography.*

УДК 94 (477.83/.86) “1914.07”

ББК 63.3 (4Укр)52

О.М. Дудко

МІЖНАРОДНА ПОЛІТИЧНА КРИЗА ПЕРЕДОДНЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ДУМКА ГАЛИЧИНИ

У статті йдеться про вплив кризових явищ у Європі на суспільно-політичну думку Галичини. На основі дослідження тогочасної преси, публіцистики, мемуарної літератури зроблено спробу реконструкції ставлення українців до держав-учасників конфлікту, зокрема до Австро-Угорщини, Німеччини, Росії та Сербії, а також аналізується екстраполяція українським політикумом європейських подій на внутрішньополітичне життя Галичини з метою формування “політики орієнтацій” та витворення стратегії поведінки в можливому збройному конфлікті.

Ключові слова: *Україна, Галичина, передвоєнна криза, партії, політична думка, “політика орієнтацій”.*

Перша світова війна займає особливе місце в модерній історії України. Саме в її часі кристалізувалася національно-політична думка українців, наслідком розвитку якої стала Українська революція. Незважаючи на велику кількість наукових праць, які стосуються періоду війни, в українській історіографії практично відсутні дослідження, які б акцентували увагу на характеристичні передвоєнної суспільно-політичної думки українського громадянства Галичини, зокрема відображення в ній політики європейських держав та ставлення українства до антагоністичних блоків – Антанти та Троїстого союзу.